

Нечаева Нина. Заимствования из немецкого языка в буковинских говорах. В статье на материале лексикографических источников рассмотрены заимствованные из немецкого языка лексемы, вошедшие в состав буковинских говоров; представлена их классификация по тематическим группам. Прослежено, какие из зафиксированных лексем вошли в состав литературного языка; для рассматриваемых германизмов установлены междиалектные параллели в рамках юго-западного наречия. Установлено, что в разных говорах может отличаться фонетическое оформление или семантика усвоенных германизмов. Приведены примеры присущих буковинским говорам германизмов, морфемное строение которых тождественно немецким эквивалентам, а также те, к которым в украинском языке добавлены именные или глагольные суффиксы, окончания существительных или прилагательных. Проанализированы фонетические особенности заимствованных буковинскими говорами лексем в сравнении с немецким языком.

Ключевые слова: лексема, заимствование, германизмы, буковинские говоры, междиалектные параллели.

Nechaieva Nina. Adoptions From the German Language in the Dialects of Bukovina. In this item with the help of lexicographical sources considered the lexemes which were borrowed from the German language and which were entered to the stock of dialects of Bukovina; introduced their classification by thematically groups. Followed which one of the fixed lexemes were entered to the stock of the literary language; for the analyzed germanisms established the inter-dialectal parallels within the south-west dialect. Determined, that in different dialects also can be different the phonetic shape or the semantics of the adopted germanisms. Made an examples of the proper to the dialects of Bukovina germanisms the morphemic structure of which is identical to the German equivalents and made the examples of germanisms to which in the Ukrainian language added substantival or verbal suffixes or substantival or adjectival flexions. Analyzed phonetic features of the adopted by the dialects of Bukovina lexemes beside the German language.

Key words: lexeme, adoption, germanism, dialects of Bukovina, inter-dialectal parallels.

Стаття надійшла до редколегії
22.07.2013 р.

УДК 811.161.2'373/611

Людмила Грицьких

Особливості структури полікомпонентних новотворів в сучасній українській літературній мові

У статті досліджено полікомпонентні новотвори сучасної української літературної мови, побудовані внаслідок синтаксичного словоскладання та лексикалізації синтаксичних конструкцій. З'ясовано, що інтеграції в одне слово підлягають і словосполучення, і цілі речення. «Слова-речення» корелюються з розповідними, питальними, спонукальними висловленнями. Словосполучення є співвідносними з сполучниково-сурядними, безсполучниково-сурядними й приєднаними-підрядними словосполученнями та дієприкметниковими зворотами й підрядними реченнями. Схарактеризовано продуктивні словотворчі моделі. Виявлено, що інтегрованою основою інновацій є повнозначні частини мови. Основні теоретичні положення проілюстровані прикладами з творів сучасної української художньої літератури.

Ключові слова: словотворення, полікомпонентні одиниці, синтаксичне словоскладання, словотвірний тип, словотвірна модель, оказіоналізм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Словотворення завжди було одним з головних джерел поповнення та змін у словниковому складі української мови. Аналіз сучасної художньої літератури свідчить про активне використання українськими авторами і традиційних засобів дери-вації, і різноманітних словотворчих інновацій. Одним з таких виявів є поширення полікомпонентних комплексів, створених на основі синтаксичного словоскладання та лексикалізації синтаксичних кон-струкцій. У творах К. Москальця, О. Забужко, Ю. Іздрика, Л. Дереша, Т. Прохаська та інших уживані непоодинокі випадки інтеграції синтагм і речень у цілісну лексичну одиницю, яка в мовленні вико-нує функцію слова і набуває категоріальних ознак певної частини мови: *наділених суверенною волею-до-дії* [9, с. 21]; *єдність злитих і навзаєм-крізь-себе-проступаючих світів* [9, с. 23]; *бляшані барабани комбатантів не-знати-якої-війни* [11, с. 97] тощо.

На відміну від традиційних композитів, компоненти подібних комплексів зберігають свої граматичні зв'язки і є синтаксично залежними один від одного. Крім того, майже завжди цілісне оформлення (переважно через дефіс) і неподільність значення – головна підстава для ототожнення всього об'єднання з одним словом.

Загалом питання про природу і статус подібних полікомпонентних одиниць дискусійне в українському мовознавстві, розглядають його головну у зв'язку з оказіональним мовленням [13, с. 102–103; 16], мовною грою [22] та в зіставленні з англійською мовою [3; 17; 24], для якої такий спосіб утворення лінгвістичних одиниць є продуктивним. Однак зростання кількості оказіональних новотворів-комплексів в сучасній українській мові дає можливість для здійснення структурного й функційного аналізу цих лінгвальних одиниць.

У запропонованій статті ставимо за мету проаналізувати особливості структури полікомпонентних одиниць сучасної української літературної мови, побудованих унаслідок інтеграції синтаксичних конструкцій, з'ясувати наявність продуктивних типів і моделей, визначити принципи їх виділення та класифікації. Джерельною базою роботи є художні твори та філософські роздуми сучасних українських письменників кінця XX – початку XXI ст., зокрема К. Москальця, О. Забужко, Ю. Андруховича, Ю. Іздрика. Підґрунтям для розвідки стали дослідження англійських полікомпонентних композитів, які здійснили І. Квеселевич, Л. Омельченко, І. Клименко, С. Нухов та інші лінгвісти.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Існує багато наукових робіт, присвячених дослідженню структури англійських полікомпонентних слів синтаксичного типу. Учені класифікують оказіоналізми за типами й моделями, визначають належність до частин мови всього комплексу або його компонентів (також беруть до уваги збереження їх співвідносності з частиною мови словосполучення-прототипа) [14, с. 54–55; 22]; указують на послідовність головного й залежного елементів [2, с. 159]; тип зв'язків між компонентами [15, с. 54–61]. Крім того, усі дослідники поділяють новотвори на композити, побудовані внаслідок інтеграції синтаксичних синтагм, та композити, що за структурою збігаються з реченнями різних комунікативних типів [14, с. 53; 21, с. 154–155; 15, с. 53]. Аналіз зібраних прикладів засвідчує можливість застосування подібних підходів і до класифікації полікомпонентних одиниць української мови.

Отже, за типом синтаксичної структури, що є основою інновації, усі полікомпонентні одиниці сучасної українською мови можна поділити на дві групи: «слова-речення» та інтегровані синтаксичні конструкції (словосполучення, синтагми).

«Слова-речення» представлені одиницями, що корелюються з реченнями всіх комунікативних типів: розповідними, питальними, спонукальними.

До полікомпонентних одиниць, співвідносних із розповідними реченнями, належать такі: *тіло моє вже чекає на тебе, вже кохає тебе, як ніхто-не-кохав-через-тисячі-літ* [4, с. 151]; *Кудусай дивується твоїй байдужості, котру ти ховаєш за втомою, дивується твоїй втомі, котру ти-робиш-вигляд-що-ховаєш-за-байдужістю-аби-видатись-люблячим* [10].

Полікомпонентні одиниці, співвідносні з питальними реченнями, репрезентовано так: *преспокійно рубонувши на її як-же-ж-мені-жити-далі* [6]; *Спокуса «відіграти» історію в умовному способі («що-було-б-якби»)* завжди велика [8, с. 140].

Полікомпонентні одиниці, співвідносні зі спонукальними реченнями (імперативні одиниці), маніфестовано в аналізованих творах такими конструкціями: *невдовзі бути невідворотно виставленим на стіл, іжте-хоч-лусніть* [4, с. 84]; тіло, котре, проте, без «живої води» спільної ідеї, об'єднавчого духовно-культурного змісту («скажіть-нам-яку-Україну-ми-будуємо!») ніколи не зіпнеться на ноги [8, с. 215].

Інтеграції підлягають прості й складнопідрядні речення, непоширені й поширені (з непередбачуваною кількістю компонентів), з інтенцією звертання, оклику, прохання тощо, тому серед подібного типу новотворів неможливо виділити окремі моделі. Зазначимо також, що, на відміну від англійської мови, в українських художніх текстах «слів-речень» зафіксовано значно менше.

Полікомпонентні слова, побудовані на основі словосполучень та синтагм, представлені великим розмаїттям прикладів, багато з яких неможливо обмежити якоюсь класифікацією. Однак, як свідчить дослідження, можна простежити певні закономірності в побудові таких лексем та виокремити найпоширеніші моделі.

Відповідно до типу зв'язку між складовими комплексу, услід за І. Клименко [15, с. 54], виділяємо сполучниково-сурядний, безсполучниково-сурядний, прийменниково-підрядний типи.

До сполучниково-сурядного типу належать одиниці, співвідносні з сполучниковим сурядним словосполученням. Зазвичай це два повнозначні слова з'єднані за допомогою сполучника *і/та/й*. Продуктивними моделями цього типу є такі моделі:

1) іменник + *і/та* + іменник: *отриманого від матері дару життя-і-смерті* [19]; *літо смерті-і-народження* [20]; *У повітрі тільки дим-та-піна столітнього бузку більше* [18]; *позиченим у вчителя співу-і-дихання Урганта Ц.* [12, с. 121];

2) прикметник + *і/й* + прикметник: *п'ятдесяти мільйонів п'ятих, тверезих, цнотливих, агресивних-і-хворих, чемних-і-здорових, мудрих-і-колаборантів, дисидентів-і-мудаків, братів-і-проститутток, сестер-і-іншої наволочі, одним слов'ОМ – українців* [18]; *Витай тепер, Вкраїно гола-й-боса* [5];

3) прислівник + *і* + прислівник: *бути тут-і-тепер, а не десь-і-потім* [20]; *половина була цілком свідомою своєї підвишеності в тут-і-зараз* [1, с. 78].

До безсполучниково-сурядного типу належать оформлені через дефіс послідовності повнозначних слів з імпліцитно вираженим сурядним зв'язком: *Тому всяке удавання-прикидання-протейзація* [7, с. 115]; *маємо зяючу метафізичну прірву між цим жаданим-бажаним-волею «потенційним» життям* [9, с. 128]; *перетворюється на «вірю-знаю-можемо»* [12, с. 190].

Найбільш поширеним є прийменниково-підрядний тип полікомпонентних новотворів. Подібні комплекси можна поділити на одиниці, побудовані на основі прийменникового словосполучення (звороту, підрядного речення) двох або більше повнозначних слів, що перебувають у відношеннях підрядності, та об'єднання, що побудовані з повнозначного слова і прийменника. Моделі наведеного типу виділимо залежно від головного слова в словосполученні:

1) іменник + прийменник + іменник: *Проблема бачення-через-письмо* [20]; *її дотеперішня воля-до-влади* [4, с. 46]; *органічний розвиток російської нації в «народ-для-себе» модерного типу* [9, с. 27]; *самооприсутнювального буття-в-світі* [9, с. 127]. Ця модель може ускладнюватися іншими компонентами: *«невеклідовим» простором моделі-світу-з-точки-«я»* [8, с. 142];

2) іменник + прийменник + займенник: *органічний розвиток російської нації в «народ-для-себе» модерного типу* [9, с. 27], *приречена зоставатися річчю-в-собі* [8, с. 133]; *тобто це народ, який, по-гегелівськи кажучи, не став ще ні «народом-в-собі», ні «народом-для-себе», а весь час продовжує перебувати в стані «народу-з-себе»* [7, с. 46-47];

3) іменник із прийменником і узгодженим прикметником/займенником у препозиції: *кидався обцілювати кохані тонкі-претонкі-найтонші-у-світі* [10]; *перебування не-при-цьому-світі* [8, с. 310]; *нових гарантів безроздільної й виключної до-себе-належності* [4, с. 45];

4) дієприкметниковий зворот без/або з узгоджувальним словом: *крутилося в голові відлунням власного, уже впалого, уже-не-вернеш слова* [4 с. 75]; *заласно-граючий-очима запал напасника* [4, с. 90]; *перериваючи його горобіжний, до-Бога-йдучий ріст* [9, с. 77];

5) підрядне речення без/або з узгоджувальним словом: *Що єдиний наш вибір, отже, був і залишається — межі жертвою і катом: між небуттям і буттям-яке-вбиває?* [6]; *У минулому-яке-не-минає* [9, с. 143]; *режисер навіть бігав консультуватися стосовно можливої довідки від психіатра в-разі-якби-що* [4, с. 129].

Об'єднання, побудовані з повнозначного слова та прийменника, в українській мові представлені поодинокими прикладами: *мирним, як хлібний м'якуш, і цілий вік не-при-ділі* [6].

В особливий тип можливо виділити й безприйменникові полікомпонентні комплекси з характерними атрибутивними відношеннями між його складниками: *споетизованого «діалогу-довкола-Поетової-смерті»* [8, с. 271]; *і своє, чи вже-не-своє, розчинення-розступання* [6]; *уже-наче-й-не-батьків* [4, с. 76]. Однак виокремити словотворчі моделі подібного типу наразі доволі складно.

Висновки й перспективи подальших досліджень. У сучасній українській літературній мові інтеграції підлягають речення різних комунікативних типів і структур, а також синтаксичні конструкції, співвідносні зі сполучниково-сурядними, безсполучниково-сурядними й прийменниково-підрядними словосполученнями, та синтагми, що корелюються з дієприкметниковими зворотами й підрядними реченнями. Головними компонентами об'єднань виступають повнозначні частини мови (головно іменники, прикметники, займенники, різні форми дієслова). Проаналізовані приклади не вичерпують усієї різноманітності структурних особливостей полікомпонентних одиниць синтаксичного типу, уживаних у сучасній українській літературній мові. Проте проведене дослідження підтверджує наявність продуктивності словотворчих типів та моделей, за якими утворюються багато-

компонентні оказіоналізми, що засвідчує системність мови та її прагнення до упорядкування і саморегуляції. Уважаємо перспективним подальше опрацювання структурних типів та моделей полікомпонентних новотворів, а також їх зіставлення з подібними одиницями в інших різносистемних мовах.

Джерела та література

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів : [роман] / Ю. Андрухович. – К. : Критика, 2003. – 317 с.
2. Бортничук Е. Н. Словообразование в современном английском языке / Е. Н. Бортничук, И. В. Василенко, Л. П. Пастушенко ; [под ред. Ю. А. Жлуктенко]. – Киев : Вища шк., 1988. – 262 с.
3. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської і української мов / Л. Г. Верба. – Вінниця : Нова кн., 2008. – 248 с.
4. Забужко О. «Сестро, сестро» / О. Забужко. – К. : Факт, 2005. – 240 с.
5. Забужко О. Пам'яті «проклятих поетів» [Електронний ресурс] / О. Забужко // Забужко О. Диригент останньої свічки. Збірка лірики. – 1990 – Режим доступу : <http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=zabuzhko&page=zabuzhko007>
6. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : [роман] [Електронний ресурс] / О. Забужко. – К. : Згода, 1996. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/Література/Оксана-Забужко/20133-1/Польові-Дослідження-з-Українського-Сексу>
7. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / О. Забужко. – К. : Факт, 2006. – 156 с.
8. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х / О. Забужко. – К. : Факт, 1999. – 340 с.
9. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О. Забужко. – [3-тє вид.]. – К. : Факт, 2006. – 148 с.
10. Издрик Ю. Воцек [Електронний ресурс] / Ю. Издрик. – 1997. – Режим доступу : http://www.lib.azh.com.ua/index2.php?subaction=showfull&id=1196988381&archive=&start_from=&ucat=5&
11. Издрик Ю. Флешка. Дефрагментація / Ю. Издрик. – [Вид. 2-ге, змін. й допов.]. – Калуш : ТАКЕ, 2009. – 150 с.
12. Издрик Ю. ТАКЕ / Ю. Издрик – Калуш : Take-print, 2009. – 272 с.
13. Карпіловська Є. А. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : [монографія] / Є. А. Карпіловська // Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Вид. дім Д. Бураго, 2008. – 336 с.
14. Квеселевич Д. И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Д. И. Квеселевич. – К. : Высш. шк., 1983. – 84 с.
15. Клименко И. М. Поликомпонентные лексические единицы в американском варианте английского языка (структурно-семантический и функциональный аспекты) : дис. ... канд филол. наук / Клименко Ирина Михайловна. – Киев, 1993. – 186 с.
16. Колоїз Ж. В. Тлумачно-словотвірний словник оказіоналізмів / Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : ТОВ-ЯВВА, 2003. – 168 с.
17. Левицький А. Е. Функціонування композит української та англійської мов: зіставний аспект // *Studia Linguistica* : [зб. наук. пр.] / А. Е. Левицький, А. В. Шелудько. – Вип. 3. – К. : [б. в.], 2009. – С. 153–161.
18. Москалець К. Вечірній мед [Електронний ресурс] / К. Москалець. – 2009. – Режим доступу : <http://94.102.50.103/b/319914/read#t1>
19. Москалець К. Гра триває [Електронний ресурс] / К. Москалець. – 2006. – Режим доступу : <http://94.102.50.103/b/319922/read#t2>
20. Москалець К. Келія чайної рози [Електронний ресурс] / К. Москалець. – 2001. – Режим доступу : <http://94.102.50.103/b/319916/read>
21. Нухов С. Ж. Языковая игра в словообразовании (на материале английского языка) : дис. ... д-ра филол. наук / Нухов Салават Жавдатович. – М., 1997. – 372 с.
22. Оліфіренко Л. В. Словник поетичної мови Василя Стуса (рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори) / Л. В. Оліфіренко. – К. : Абрис, 2003. – 90 с.
23. Омельченко Л. Ф. Продуктивные типы сложных слов в современном английском языке: на материале прилагательных и глаголов / Л. Ф. Омельченко. – М. : Высш. шк., 1981. – 173 с.
24. Шелудько А. В. Труднощі словотвірного характеру в англо-українському та українсько-англійському художньому перекладі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / А. В. Шелудько. – К., 2008. – 198 с.

Людмила Грицких. Особенности структуры поликомпонентных новообразований в современном украинском литературном языке. В статье исследованы поликомпонентные новообразования современного украинского литературного языка. Обнаружено, что интеграции в единое слово подвергаются и словосочетания, и целые предложения. «Слова-предложения» коррелируются с повествовательными, вопросительными и побудительными высказываниями. Интегрированные словосочетания соотносятся с союзно-сочинительными,

бессоюзно-сочинительными и предложно-подчинительными словосочетаниями, а также с причастными оборотами и с придаточными предложениями. Описаны продуктивные словообразовательные модели. Выявлено, что интегрирующей основой инноваций являются знаменательные части речи. Основные теоретические положения проиллюстрированы примерами из произведений современной художественной литературы.

Ключевые слова: словообразование, поликомпонентные единицы, синтаксическое словосложение, словообразовательная модель, окказионализм.

Hrytskykh Lyudmyla. Structural Peculiarities of the Polycomponent New Formations in the Contemporary Ukrainian Literary Language. The article deals with the research of the polycomponent new formations in the contemporary Ukrainian literary language. It has been found that word combinations as well as sentences may undergo integration into one word. «Words-sentences» correlate with declarative sentences, questions and imperatives. Syntactic units relate to coordinative word combinations united with the help of a conjunction, to coordinative combinations without conjunctions in their structure and to subordinating prepositional word phrases. Participles and subordinate clauses may be converted into polycomponent units. The derivational models have been described. It has been discovered that nouns, pronouns, adjectives and verbs become the integrating base for the complexes. The examples have been given.

Key words: word formation, polycomponent units, syntactic composition, derivational type, derivational model, new formation.

Стаття надійшла до редколегії
29.07.2013 р.